

PUČKA INAČICA
KARNEVALSKE SLIKE SVIJETA

Branka Brlenić Vujić

UDK: 82.163.42-2.09:394.25

Rad se bavi pučkom popularnom karnevalskom tradicijom koja se odslikava u svijetu književnog stvaralaštva (Ante Kovačić, Miroslav Krleža, Ranko Marinković), proširujući mogućnosti njegove semantike. Reducirana karnevalska tradicija u kojoj je načelo smijeha preuzeto iz folklorne svijesti u veseloj relativnosti svega postojećeg pomiče granice između službene i neslužbene kulturne pučke baštine bajkovitog karaktera i fantastičnosti. Samo je mašta košmarnih slika tjelesne topografije razjapljene prazne čeljusti i otvorene gladne utrobe mogla stvoriti poetske slike invertirajuće mašte bajke i pomak zbiljskog do fantastično-grotesknog, do simultanizma nemogućeg i mogućeg. Tako postavljen svijet građen je na književnom i likovnom mundusu inversusu iza kojeg se nadaje subverzivni smijeh u prevlasti semiotičkog nad semantičkim.

Ključne riječi: karnevalska slika svijeta; pučka baština; mundus inversus; subverzivni smijeh; Ante Kovačić; Miroslav Krleža; Ranko Marinković

*Sve stvari ovoga svijeta valja
promatrati izokrenuto kako bi
se pravilno vidjelo.¹*

1.

U instruktivnoj knjizi *Vježbe tumačenja. Interpretacije lirskih pjesama* Milivoj će Solar upozoriti na Krležinu pjesmu *Krava na orehu* iz *Balada Petrice Kerempuha*, posebice na

metaforički motivirani slijed slika [...] sve [se] u pjesmi može shvatiti kao 'viđenje', ali također i kao 'snoviđenje'. A upravo ta dvostrukost u mogućim finalnim konotacijama, koja bi mogla imati posljedice dakako i na razini ideologije, od velikog je dojma naprosto znati što u ostvarivanju smisla, pa i u mogućim tumačenjima, kao da stalno čuva paralelizam napetosti između temeljnih opozicija, između gore i dolje, između svetog i profanog te smiješnog i ozbiljnog, koje se ne razrješavaju ni u kakvoj odluci prvenstva nego se jedino mogu možda najbliže izraziti oksimoronom 'lude mudrosti'.²

Krležinoj *Kravi na orehu*:

*Krava na orehu,
cirkva v mehu,
Pozoj v zobunu,
kak kusa v čunu.
Na pričesti štriga,
v žepu figa.*

---

¹ Gustav Rene Hocke, *Svijet kao labirint*, prev. Ante Stamać, Centar za kulturnu djelatnost omladine, Zagreb, 1991., str. 134.

² Usp. Milivoj Solar, »Miroslav Krleža: *Krava na orehu*«, u: *Vježbe tumačenja. Interpretacije lirskih pjesama*, Matica hrvatska, Zagreb, 1997., str. 23.

*Muha v vreloj kaši,
roda na maši.*

možemo pridružiti *Sanoborsku*:

*Prasica je znesla jajce
kak roktavo kokodajce.
Babi v ruke procvāl ključ
z guskom pečenom iduč.
Zablejala se želva v jajce,
zakukurikal mali pajcek.
Lešnak je skočil kak fačuk,
na Gradu je zapeval čuk.³*

Milivoj će Solar upozoriti i na *naglašenu sposobnost jezičnog oblikovanja na polu metafore* u Krležinoj pjesmi *Krava na orehu* koja *može pripomoći objašnjenju*. Ako potonje pridružimo semantici književnog žanra bajke, vidljivo je u navedenom u premještanju iz jednog svijeta u drugi. Međutim, bajkovito oživljavanje u Krleže aktualizira u *Kravi na orehu* i *Sanoborskoj* grotesknost, iz koje se iščitava ironija koja se suprotstavlja samoj bajci! Elementarni bajkoviti postupci u kojima nestvarno postaje stvarno, nosi nas na krilima mašte iz zbiljskog svijeta u nestvarni. Odatle proizlazi i mogućnost – na temelju očuđivanja strukture pučke baštine bajkovitog karaktera i fantastičnosti kao začudnosti – načina kazivanja, gdje obično postaje neobično, banalno fantastično. Semantička preinaka osnovnih značenjskih jedinica bajke upućuje na svijet postavljen na glavu građen na književnom (i na likovnom) toposu *mundus inversus*. Otuda sli-

---

³ Stihovi iz *Krava na orehu* i *Sanoborska* navode se prema knjizi: Miroslav Krleža *Balade Petrice Kerempuha*, Reproducirani ponatis knjige, ko jo je leta 1936 izdala Akademska založba v Ljubljani, Državna založba Slovenije, Ljubljana, 1972., str. 29, 30.

ka obrnutog, invertiranog svijeta pučke *kašičarske poezije*, koje u *Balade* ulaze iz *Hrvatskog boga Marsa*, primjerice iz *Bitke kod Bistrice Lesne*:

Čuli su oni govoriti o jednoj čudnoj zemlji Šlarafiji, gdje pečene race i pilići lete u usta čovjeku, po livadama pasu prasci i odojci na ražnju, a srebrne ure i lanci vise po drveću...⁴

Mundus inversus sa svojim nacerenim maskama otkriva se karnevalskim smijehom gladnog trbuha. Boschov *Vrt naslade* i Brueghelova *Zemlja dembelija, Šlarafija*, vode grotesknoj krležijanskoj slici ekstaze raja kao prostoru zemaljskog zadovoljstva. Samo mašta gladnog trbuha mogla je stvoriti takve poetske slike i pomak zbiljskog do fantastično-grotesknog, do paklenog simultanzma nemogućeg i mogućeg, jave i snoviđenja, zbilje i priviđenja. Nasmijani užas sagledanog svijeta gradi se na negaciji koja je opipljiva i neprestano prestrukturira sliku negiranog, ništeći je i dajući njeno obrnuto lice. Karnevalsko slikanje svijeta ima toliko naličja koliko namjerno narušenih srazmjera. Negacija je dovedena do granice nemogućeg i čudovišnog:

prasica je znesla jajce kak roktavo kokodajce; zakukuriknul [je] mali pajcek; po livadama pasu prasci i odojci na ražnju...

Pakleni smijeh u kojemu je sve preokrenuto naopako ambivalentan je. Svijet narušenih odnosa, svijet apsurdna, logički neopravdanih suodnosa svijet je same zbilje. Ambivalentnost čiji korijeni sežu u pučku tradiciju i podlogu rastvornog subverzivnog jezika povezani su s narodnom slikovnošću tradicionalnog folklornog postupka *svijeta naopako* i *pozitivne negacije* kao stanje duha u kojem se suprotnosti poništavaju, osvjetljavajući košmarnu sliku tjelesne topografije razjapljene prazne čeljusti i otvorene gladne utrobe, gdje

---

⁴ Miroslav Krleža, *Hrvatski bog Mars*, Zora, Zagreb, 1965., str. 14.

pečene race i pilići lete u usta čovjeku, babi [je] v ruke procval ključ z guskom pečenom iduč, [a] muha [je] v vreloj kaši.

Semantička preinaka bajkovitih značenjskih jedinica koja plijeni čudesima u poetskoj fantastici otkriva kontekst karnevalskog naličja svijeta grotesknih slika subverzivnog pučkog smijeha. Milivoj će Solar upozoriti:

Izbor iz jezičnih mogućnosti, koji je ovdje obavljen gotovo isključivo prema načelu metafore, međutim, nije uvjetovan čak ni samo sličnošću na razini označitelja; on je izabran prema načelu sveobuhvatnosti metafore [...] koja obuhvaća čitav univerzum jezičnog iskustva.⁵

Svojevrsna redukcija bajke u kojoj je *čudnovatost samorazumljiva* u kanoniziranom obliku vizualnih slika otvara u Krleže mogućnost poetske zbilje kao metaforično preosmišljanje i njezino preispitivanje u ispreplitanju fragmenata (stihova). Zatvorenost bajke u utopijski svijet mašte u kojoj su upisana čudnovata zbivanja na pozadini pučke inačice fantastičnosti, prinosi začudnost koja više ne može slijediti imaginarni svijet koji je razgraničen od zbiljskog, te mu pridodaje karnevalsko naličje svijeta. Karnevalsko naličje svijeta postaje u književnika ono uporište u kojemu je istovremeno i rušilačko i stvaralačko načelo simultaneizma zbilje i privida. Groteskna je preinaka pučkog smijeha subverzivnog gladnog trbuha. Samo je mašta gladnog trbuha mogla stvoriti poetske slike obrnutoga, invertiranoga svijeta *pučke kašičarske poezije*.

Pučka je kultura smijeha odana načelima karnevalskog spajanja nespojivog, upozoravajući na životvorne sile karnevalske pučke hrvatske tradicije. Josip je Vončina u poticajnoj knjizi *Korijeni Krležina Kerempuha*, u poglavlju naslovljenom »Fran Krsto Frankopan i nekknjiževna pisana

---

⁵ Usp. Milivoj Solar, nav. djelo, str. 21.

vrela«,⁶ upozorio na kult *gospockog stola*, koji postaje travestirana slika karnevalskog naličja *pučke kašičarske poezije* u inačicama *gozbenih slika* iza kojih se otvara *razjapljena čeljust gladne utrobe*. Pritom će upozoriti na lik Frankopanova Mate Buharina, na prototip Krležina Imbre Skunkača, pridodala bih i Marinkovićeve Ližnjaka i Kovačićeva Zgubidana.

Svijet viđen naopako u karnevalskoj travestiji pučke buntovne svijesti, u rastvorbenoj frazi Krležinih *Balada Petrice Kerempuha*, ispisan je u kulminacijskoj točki rušilačke energije pučkog smijeha u vertikali Petrice Kerempuha, iz kojeg se nadaje *Pohvala ludosti* Erazma Roterdamskog. Subverzivna svijest gladnog trbuha Imbre Skunkača iz *Keglovichiane*⁷ ne slijedi više izmaštanu bajkovitost pučkog viđenja sitosti. Unutarnja centralna priča, koja prikazuje *trijumfalno i najparadnijiše vuznašašče vnebozetje i vulezek v nebo njihovog preuzvišenog gospodstva gospona gospona i domonanlneg gospona grofa Baltazara Melkiora Gašpara Keglovicha*,⁸ gradi se na svijetu narušenih odnosa, svijetu apsurdna i logički neopravdanih suodnosa, gdje se visoki ceremonijal nebeske svečanosti preobraća naopako.

Dinamična formula suodnosa, obrnuto je lice personifikacija izvrnutog svijeta smijeha u kojem je sve preokrenuto naopako: u viskom – nisko, u duhovnom – materijalno, u svečanom – svakodnevno, kao logika neprestanih premještanja iz visokog, duhovnog, idealnog i apstraktnog na materijalno-tjelesni plan.

*Imbro Skunkač, kokošar i tat,
gledi ispod stola v taj nebeski kraval,
skomine guta: 'vrag vas gospocki dal, ter vas stvoril i dal!'*⁹

---

⁶ Josip Vončina, »Fran Krsto Frankopan i neknjiževna pisana vrela«, u: *Korijeni Krležina Kerempuha*, Naprijed, Zagreb, 1991., str. 154-167.

⁷ Miroslav Krleža, *Balade Petrice Kerempuha*, str. 35-52.

⁸ Isto, str. 35.

⁹ Isto, str. 46

*jer ak ga vloviju bu bučkuriš šuč-muč,
i tem veselju rajskom prebarzi konec: Fuč,
kak rožice dišiju pečenke v gladnih pluč!*¹⁰

Groteskni realizam pučkog izraza gladnoga trbuha, krađe *svetih sakramenata* mrvica s rajске trpeze, unutar kojeg slijedimo stradanje Imbre Skunkača kao lakrdijsku igru njegove kušnje i iskupa grijeha preko batina, pogrda, kletvi, proklinjanja i psovki pred nebeskom svitom. Svojevrсна parodijska travestija slike raja, strašnog suda i pakla iščitava se u nizu segmenata koji se osamostaljuju kao zatvorene ritmičko-intonacijske slike deformirane dramatičnosti: unutar antitetičke napetosti između s jedne strane Keglovičeva, a s druge strane Skunkačeva zemaljskog raja i pakla, te vertikale uzdizanja i pada u slici svijeta kao ludnice ili sudnice karnevalsko-grotesknog paklenog simultanizma zemaljskog i nebeskog, raja i pakla, koje se pojavljuje u rableovskoj *parodiisacri*.

U *Sunčanoj Dalmaciji* (Pečat, br. 10-12) Ranka Marinkovića 1939. godine pojavljuje se duhovni subrat Imbre Skunkača u liku Ližnjaka, gdje se, također, visoki ceremonijal crkvene svečanosti biskupova dolaska preobraća u travestiranu sliku karnevalskog naličja svijeta nezavršive ljudske komedije:

*Gledaš kako se Ližnjak dramatski koleba između kruha i vina: između tijela i krvi gospodove, pa kad se napokon odlučio za krv, nisi se više mogao savladati i prsnuo si u silan smijeh [...] i sve ti se čini da slušaš anđeoske soprane kako na nebu slave gospoda, a Ližnjak tu u zadimljenoj i crnoj konobi kao duh paklenski njuška po loncima, krade meso i vino... Kakav strašan nesklad, gospode, na ovoj kugli koju si ti, kažu, lansirao u svemir!*¹¹

---

¹⁰ Isto, str. 41.

¹¹ Ranko Marinković, »Samotni život tvoj«, u: *Ruke*, Školska knjiga, Zagreb, 2009., str. 35-36.

2.

Samo je mašta gladnog trbuha i u Ante Kovačića – i u njegovih sljednika Krležu i Marinkovića – mogla stvoriti poetske slike obrnutoga invertiranog svijeta *pučke kašičarske poezije*, primjerice, *U registraturi*:

*Momu otcu često i posred ljeta u najljućoj žezi i najnapornijem radu iznenada zamirisale pretile svatbene pečenke, rujno vino i dobri kolači! Oh! kako je on tada uzdahnuo! Tako čovjeku zimi zamirišu trešnje i jagode.*¹²

Neumoljivost je sudbine zamijenjena neumoljivošću gluposti – smiješno tužne – u raspršenom smijehu Kovačićevih marginalaca pučana u kojima se prelama moralnost zbilje i nazočnog svijeta. Zauzevši rubno motrište, marginalci pučani nametnut će se kakvoćom riječi čiji je posljedak razorni pojam jezika karnevalskih situacija i jezična situacija zaoštrena do groteske. Igra je riječi aluzivni mehanizam koji s ruba ideja motri u pravcu sredine povijesnih činova. Groteskna je stvarnost pučkog izraza u karnevalskim situacijama u romanu *U registraturi* sažetak Kovačićeva prethodnog feljtonističkog i književnog rada.

U člancima i feljtonima iz pravaške *Slobode*, 1880. i 1883. Ante će Kovačić upozoriti i na životvorne sile karnevalske pučke hrvatske tradicije i rastvorbene kajkavske fraze. Subverzivnom pučkom smijehu pridružio je starčevićansku pravašku satiru. Prevođenje visoke ceremonije gospodskog obreda na razinu tijela u Ante Kovačića u romanu *U registraturi* izvodi se preko gozbenih slika pučkog izraza gladnoga trbuha, krađe mrvica s gospodskog stola:

*A otac je tom zgodom naišao na divne zalogaje, sada mirisne, sada slatke od gospodskih zaostataka. On bi oblizao svaki tanjur prije, nego što ga je oprao u kropu.*¹³

---

¹² Ante Kovačić, *U registraturi*, Matica hrvatska, Zagreb, 1999., str. 34-35.

¹³ Isto, str. 35.

Toj je slici lice i naličje buduća subverzivna svijest gladnoga trbuha Krležinih *Balada!* – ali i Marinkovićeve *Sunčane Dalmacije!* iz Krležina *Pečata*, 1939. godine, kojima prethodi *Hrvatski bog Mars*, 1922. godine sve do Stubičanca Valenta Žganca iz Krležina romana *Na rubu pameti*, 1938. godine.

Starčevićanska travestirana parodija i satira kao nazočna alternativa rustikalne scene, dakako u karnevalskim situacijama u romanu *U registraturi*, u književnom predlošku unutar vlastita djela *Tučnjava na uskršni ponedjeljak* zapamćena je Kovačićeva ikonična slika *zagorske uskršnje tučnjave*, završni dio feljtona *Kod egipatske tmine* (*Sloboda*, br. 88., od 6. kolovoza 1880.) i *Na marvištu o Kraljevu* (*Sloboda*, br. 102., od 8. rujna 1880.). Kao kompozicijski postupak unutar pučke supkulture, svoje uporište naći će u Krležinu *Kraljevu*, 1918. godine u poganskom kermesu sajmišnih prizora.

3.

U instruktivnoj raspravi naslovljenoj »Pučko vs. popularno: *Fascinatio et Incantatio Daemonica verbi aliti neiztolnačno nečutenje reči*« Tomislav Brlek upozorit će na iščitavanje *Balada Petrice Kerempuha* u kontekstu modernističkog teksta

*koji binarnu opozicijom popularno vs. pučko razrješuje dijalektičkim načelom pjesničkog oblikovanja, kojem je svrha upravo satiričko razobličavanje čitateljskih predrasuda.*¹⁴

---

¹⁴ Tomislav Brlek, »Pučko vs. popularno: *Fascinatio et Incantatio Daemonica verbi aliti neiztolnačno nečutenje reči*«, u: *Dani Hvarškoga kazališta. Pučko i popularno*, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti – Književni krug Split, Zagreb – Split, 2017., str. 129.

Autor će u prilog ovom iskazu citirati Krležu iz *Davnih dana*: »Taj pučki, zagorski, kmetski, sarkazam je ubitačan. Ruga se svemu, vulgarizuje sve i plebejizira sve što je nad njim, i prema tome je opasan i za svoj vlastiti uspon.«¹⁵

Krleži će pridružiti Marinkovićev esej iz 1937. »Kaj s Kerempuhove žice«, gdje se spominje *kerempuhovska tragikomična tambura što ovdje tambura funebralno i žustro o jednoj stvarnosti koja još nigdje nije naišla na jednu bitniju literarnu rezonancu od početka hrvatske pismenosti do danas*.¹⁶

Poezija je čaranje, zaključuje Tomislav Brlek, *dočaravanje pak naročito*.¹⁷ U interpretaciji upućeni smo na Krležin metaforički opis jezične moći, dinamiku iskazivanja, poglavito u vrijeme karnevala u slobodnoj igri i kršenju svih normi. U prevlasti semiotičkog nad semantičkim otvoren je put bajkovitoj grotesci. U grotesknim prizorima, u kojima slijedi rasap čudnog, nerealno postaje realno. U svijetu izokrenutih vrijednosti, bajkovita groteska prekida čudnovato, ostavljajući otvoreni polivalentni prostor.

U pučkoj inačici karnevalske slike svijeta u reduciranoj karnevalskoj tradiciji načelo je smijeha preuzeto iz folklorne baštine bajkovitog karaktera košmarnih slika koje svoje uporište pronalaze u Ante Kovačića, oslanjajući se na starčevićevsku pučku gnomiku, na izvornu pučku riječ groteskne grimase metafore tjelesne topografije razjapljene prazne čeljusti i otvorene gladne utrobe, koja svoj slijed pronalazi u Miroslava Krleže i u Ranka Marinkovića.

---

¹⁵ Isto, str. 150-151 (Istaknuo T. B.).

¹⁶ Isto, str. 152.

¹⁷ Tomislav Brlek, isto, str. 162.

LITERATURA

- Bahtin, *Stvaralaštvo Fransoa Rabela i narodna kultura srednjeg veka*, prev. Ivan Šop i Tihomir Vučković, Nolit, Beograd, 1978.
- Tomislav Brlek, »Pučko vs. popularno: *Fascinatio et Incantatio Daemonica verbi aliti neiztolnačno nečutenje reči*«, *Dani Hvarškoga kazališta. Pučko i popularno*, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti – Književni krug Split, Zagreb – Split, 2017., str. 129-162.
- Branka Brlenić-Vujić, »Krlježine 'Balade' i rableovski model svijeta«, *Revija*, 3, Osijek, 1987., str. 257-262.
- Branka Brlenić-Vujić, »Gozbena slika 'Keglovichiane'«, *Radovi Zavoda za slavensku filologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu* 32, Zagreb, 1998., str. 49-55.
- Branka Brlenić-Vujić, »Karnevalske situacije u Kovačićevu romanu 'U registraturi'«, *Dani Hvarškoga kazališta. Razdoblje realizma u hrvatskoj književnosti i kazalištu*, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti – Književni krug Split, Zagreb – Split, 2000., str. 163-172.
- Aleksandar Flaker, »Kovačićev roman 'U registraturi' i stilska formacija realizma«, *Stilske formacije*, Sveučilišna naklada Liber, Zagreb, 1976., str. 169-198.
- Jolles, André, *Jednostavni oblici*, prev. Vladimir Biti, Matica hrvatska, Zagreb, 2000.
- Ranko Marinković, »Kaj s Kerempuhove žice«, *Krlježin zbornik*, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1963., str. 211.
- Milivoj Solar, »Miroslav Krlježa: *Krava na orehu*«, *Vježbe tumačenja. Interpretacije lirskih pjesama*, Matica hrvatska, Zagreb, 1997., str. 9-25.
- Lena Szilárd, »Karnevalizacija«, *Pojmovnik ruske avangarde 1*, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb, 1984., str. 49-59.
- Lena Szilárd, »Menipeja«, *Pojmovnik ruske avangarde 1*, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb, 1984., str. 69-79.
- Josip Vončina, »Fran Krsto Frankopan i neknjiževna pisana vrela«, *Korijeni Krlježina Kerempuha*, Naprijed, Zagreb, 1991., str. 154-167.

FOLK VERSION OF THE CARNIVAL REPRESENTATION OF THE WORLD

A b s t r a c t

The present paper concentrates on the popular folk carnival tradition reflecting in the world of literature (Ante Kovačić, Miroslav Krleža, Ranko Marinković), while widening the possibilities of its semantics. Reduced carnival tradition where the principle of laughter has been taken over from the folk awareness in the merry relativity of everything that exists, pushes the boundaries of the fairy tale character and fantasy. Only an imagination of nightmare images of bodily topographies of an empty gaping mouth and open hungry insides could have created poetic images of inverted fairy tale imagination and a shift from realistic to fantastically-grotesque, to a simultaneity of impossible and possible. A world set this way was built on a literary and artistic *mundus inversus* behind which a subversive laughter imposes itself in dominance of the semiotic over sematic.

Key words: carnival image of the world; folk heritage; *mundus inversus*; subversive laughter; Ante Kovačić; Miroslav Krleža; Ranko Marinković